

Méretfüggő kristálynövekedési sebesség modellezése oldatból történő kristályosítás esetén

Borsos Á., Lakatos G.B.

Pannon Egyetem, Mérnöki Kar, Vegyészmérnöki és Folyamatmérnöki Intézet, Folyamatmérnöki Intézeti Tanszék
8200 Veszprém, Egyetem út 10.

ÖSSZEFOGLALÁS

A cikk egy folyamatos működtetésű MSMPR kristályosító modelljét mutatja be és veti össze kísérleti adatokkal. A modell tartalmaz méretfüggő növekedés leírására alkalmas tagokat, melyek megfelelő értékek mellett a méretfüggetlentől a nemlineáris, méretfüggő növekedési sebességig képes leírni a kinetikai folyamatot. A numerikus megoldás Matlab környezetben kidolgozott számítógépes programokkal történik. A matematikai modell analitikus leírását állandósult állapotokra irtuk fel. A modellben szereplő paraméterek hangolását a kísérleti adatokhoz történő illesztéssel végeztük. Továbbá megvizsgáltuk, hogy a növekedési sebesség méretfüggését is befolyásoló tagok milyen hatással vannak a kristályos termék tulajdonságaira, részletesen vizsgálva hatását a populáció sűrűségfüggvényre.

(Kulcsszavak: MSMPR kristályosítás, folyamatos kristályosító, populációs modell, momentum egyenletek, méretfüggő növekedési sebesség, paraméter identifikáció, szimuláció)

ABSTRACT

Size dependent crystal growth rate in case of colution crystallization

A. Borsos, B.G. Lakatos

University of Pannonia, Department of Process Engineering, H-8200 Veszprém, Egyetem út 10.

This paper proposes a model of continuous MSMPR crystallizer and compares with the experimental data. The mathematical model is suitable to describe size-dependent kinetic processes, which is able to modelling from the size-independent growth rate to the linear and nonlinear size-dependent growth rate by properly tuned parameters. The numerical solution is developed by computer algorithms in Matlab environment. The result of mathematical model can be solved in steady-state process. We were fitting the kinetic parameters in the model to the experimental data. Furthermore the influence of the parameter of size-dependent growth kinetic model to the population density function was analyzed. Our model was compared with some of widely used crystal growth kinetic model. (Keywords: MSMPR crystallization, continuous crystallizer, population balance model, Moment method, size-dependent growth rate, parameter identification, Simulation)

BEVEZETÉS

Az oldatból történő kristályosítás modellezése és a kristályosítók megfelelő tervezése során meghatározó szerepet tölt be a kristályosítás – gócképződés és kristálynövekedés – kinetikájának ismerete (Randolph et al., 1988). A kristályosítás fent említett két alapvető

folymata a kristályosításnak az iparban gyakran használt jellemzőkre: a kristálytermék szemcseméret eloszlására és átlagos szemcseméretére közvetlen hatással vannak. A kristálynövekedés sebességének meghatározása folyamatos laboratóriumi MSMPR kristályosítóban történő mérés esetén az állandósult állapot értékelésével történhet, amikor is a méretfüggő növekedést kvalitatíve a kristályos termék méreteloszlásának az exponenciális eloszláshoz viszonyított eltérése már vizuálisan is jelzi. A mennyiségi meghatározást az adott modell és paramétereinek identifikációja jelenti (Lakatos *et al.*, 1990).

A kristályosítás matematikai modellezésénél a kristályhalmazok tulajdonságait és időbeli evolúcióját leíró mérlegegyenletek tartalmazzák a kinetikára vonatkozó empirikus modelleket (Ulbert, 2002). A kristályosítás folyamatának bonyolultsága miatt több különböző modellt dolgoztak ki a méretfüggetlen növekedést leíró összefüggésektől (McCabe, 1929) a méretfüggő növekedést leíró összetettebb modellekig.

Jelen munka célja egy a növekedési sebesség leírására, a paraméterek megfelelő beállításával általánosan alkalmazható modell felírása és a kristályosító modelljébe integrálása. A növekedési sebességi egyenlet paramétereinek meghatározása valós mérési adatokhoz (Li *et al.*, 2009) történő illesztés alapján valósítottuk meg.

MATEMATIKAI MODELL

A kristályosítási műveltek során kialakuló méreteloszlás és annak dinamikájának leírása történhet a populációs mérlegek segítségével (Ramkrishna, 2000). A makro- és mikroszinten is tökéletesen kevert kristályosítóban a populációs mérlegegyenlet az alábbi alakkal írható fel (Lakatos, 2007):

$$\frac{\partial n(L,t)}{\partial t} + \frac{\partial G(L,c(t),c_s(t))n(L,t)}{\partial L} = \frac{q}{V}(n_{in}(L,t) - n(L,t)) + B(L_0,c(t),c_s(t)) \quad (1)$$

Az egyenlet tartalmazza a kristályosítás kinetikai paramétereit is. Az elsődleges gócképződésre vonatkozó tag,

$$B_p = k_p(c - c_s)^p \mu_s^j \quad (2)$$

A méretfüggő növekedési sebességet leíró kinetikai paraméter a következő formában írható fel,

$$G = G_0(\alpha_1 + \alpha_2 L^{\alpha_3})$$

ahol a G_0 a hőmérséklettől és a túltelítéstől függő tényező, míg az α_i , $i=1,2,3$ paraméterek a kristályok L méretétől való függését írják le.

A populációs mérlegegyenlet analitikus megoldására ad lehetőséget az általunk vizsgált folyamatos MSMPR kristályosító modell.

Az állandósult állapotra vonatkozó populációs mérlegegyenlet a következő alakban felírható:

$$G_0 \frac{\partial [(\alpha_1 + \alpha_2 L^{\alpha_3})n]}{\partial L} = \frac{1}{t}(n_{in} - n) \quad (6)$$

A populáció sűrűségfüggvényre átrendezve az egyenletet:

$$\frac{dn}{n} = - \frac{\left(G_0 \alpha_2 \alpha_3 L^{\alpha_3-1} + \frac{1}{t} \right)}{G_0(\alpha_1 + \alpha_2 L^{\alpha_3})} dL \quad (7)$$

Integrálás és a további átrendezések után a folyamatos MSMPR kristályosító állandósult állapotára vonatkozó mérlegegyenlet a következő összefüggés mutatja:

$$n(L) = n(0) \left(1 + \frac{\alpha_1}{\alpha_2} L^{\alpha_3} \right)^{-1} \exp \left[- \int_0^L \frac{1}{G_0 (\alpha_1 + \alpha_2 \lambda^{\alpha_3})^{\frac{1}{\alpha_3}}} d\lambda \right] \quad (8)$$

A kinetikai paraméterek behelyettesítésével kapjuk a végleges alakot:

$$n(L) = k_b (c - c_s)^b \mu_3^j \left(1 + \frac{\alpha_1}{\alpha_2} L^{\alpha_3} \right)^{-1} \exp \left[- \int_0^L \frac{1}{k_g (c - c_s)^g (\alpha_1 + \alpha_2 \lambda^{\alpha_3})^{\frac{1}{\alpha_3}}} d\lambda \right] \quad (9)$$

A folyamatos MSMPR kristályosítóra felírható az anyagmérleg,

$$\frac{d[\varepsilon \cdot c + (1 - \varepsilon) \cdot \rho_c]}{dt} = \frac{q}{V} \cdot [\varepsilon_{in} \cdot c_{in} + (1 - \varepsilon_{in}) \cdot \rho_c] - \frac{q}{V} \cdot [\varepsilon \cdot c + (1 - \varepsilon) \cdot \rho_c] \quad (10)$$

ahol $\varepsilon = 1 - kv \cdot \mu_3$

Az egyenletet a koncentráció időbeli változását leíró tagjára rendezve a következő alakban adhatjuk meg:

$$\begin{aligned} \varepsilon \cdot \frac{dc}{dt} = & \frac{1}{\bar{t}} \cdot [\varepsilon_{in} \cdot c_{in} + (1 - \varepsilon_{in}) \cdot \rho_c] - \frac{1}{\bar{t}} \cdot [\varepsilon \cdot c + (1 - \varepsilon) \cdot \rho_c] + \\ & + (c - \rho_c) \cdot kv \cdot \left[\frac{1}{\bar{t}} \cdot (\mu_{3,in} - \mu_3) + 2k_g (c - c_s)^g \cdot (\alpha_1 \mu_2 + \alpha_2 \mu_{2+\alpha_3}) \right] \end{aligned} \quad (11)$$

Állandósult állapotban az egyenlet bal oldalán szereplő időfüggő tag nulla. Így az egyenlet

$$\frac{1}{\bar{t}} (c_{in} - c) - (\rho_c - c) \cdot [2k_g kv (c - c_s)^g \cdot (\alpha_1 \mu_2 + \alpha_2 \mu_{2+\alpha_3})] = 0 \quad (12)$$

alakra egyszerűsödik. Az összefüggést a kristályos anyag koncentrációjára átrendezve kapjuk az állandósult állapotra vonatkozó anyagmérleget:

$$c = \frac{3\rho_c k_v G_0 (\alpha_1 \mu_2 + \alpha_2 \mu_{2+\alpha_3}) \cdot \bar{t} - c_{in}}{3k_v G_0 (\alpha_1 \mu_2 + \alpha_2 \mu_{2+\alpha_3}) \cdot \bar{t} - 1} \quad (13)$$

A stacionárius modellt alkotó egyenletekben egész és tört rendű momentumok is megjelennek. Analitikus megoldásuk állandósult állapotban lehetséges:

$$\mu_2 = \int_0^\infty L^2 n(L) dL \quad (14)$$

$$\mu_3 = \int_0^\infty L^3 n(L) dL \quad (15)$$

Tehát a folyamatos MSMPR kristályosító matematikai modelljét a (9) és (13) egyenletek alkotják. Ezek felhasználásával elkészíthető a megfelelő számítógépes szimulátor.

PARAMÉTER ILLESZTÉS

A matematikai modell kialakítása után lehetőség nyílt a modell paramétereinek megfelelő hangolására. A kristálynövekedés sebességének meghatározása folyamatos laboratóriumi MSMPR kristályosítóban történő mérés esetében az állandósult állapot értékelésével történhet (Borsos, 2009) (1. ábra). A modellünk paramétereinek (α_2 , α_3 , k_g ,

g, n_0) hangolását MATLAB környezetben végeztük. Legkisebb négyzetek módszerét alkalmazva a modell egyenlet alapján identifikációval a mért populáció sűrűségfüggvény adatokra (Li et al., 2009) illesztéssel kaptuk a megfelelő paraméter értékeket. A paraméter identifikáció eredményeit az 1. táblázat mutatja:

1. ábra

Mért adatok és a modell által számolt populáció sűrűségfüggvény értékek

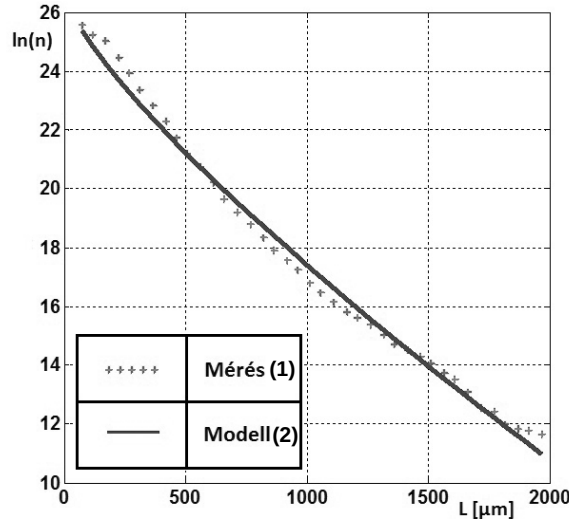

Figure 1: Measured- and calculated data of density function

Measure(1), Model(2)

1.táblázat

Optimális illesztési paraméterek

α_2	α_3	$k_g [\text{m s}^{-1}]$	g	$n_0 [\# \text{m}^{-5}]$
10.958	0.187	0.0132	1.432	$6.72 \cdot 10^{11}$

Table 1: Optimal parameters of the identified model

Vizsgálataink során $\alpha_1=1$ értékkel számoltunk. Az illesztés célfüggvényeként a fizikai mérés és a modell által számított érték közti eltérések minimalizálását adtuk meg. Ezen különbségek összegéből számítható a korrelációs együttható (r):

$$r = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i y_i - \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i}{\sqrt{\left(n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2 \right) \left(n \sum_{i=1}^n y_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n y_i \right)^2 \right)}} \quad (16)$$

A 2. táblázat mutatja néhány ismert modell és az általunk használt modell pontosságát a korrelációs együttható (r) alapján, a paraméterek megfelelő hangolása után:

2.táblázat

A különböző modellek korrelációs együttható értékei

Modell (1)	Korrelációs együttható (2)
Size-independent	0.9897
ASL	0.9982
C-R	0.9990
Bransom	0.9950
MJ2	0.9937
MJ3	0.9989
Saját modell (3)	0.9962

Table 2: Correlation coefficient of the different mathematical models

Model(1), Correlation coefficient(2), Own model(3)

A különböző modellek összehasonlítását Li és mtsai (2009) vizsgálatai alapján végeztük.

SZIMULÁCIÓS VIZSGÁLATOK ÉS ÉRTÉKELES

A modell illesztését és a paraméterek becslését Matlab környezetben végeztük a legkisebb négyzetek módszere alapján. A modell hangolása után a szimulátor segítségével határoztuk meg a populáció sűrűségfüggvény és a növekedési sebesség szemcseméret értékpárokat.

A mérési adatoknak megfelelő paraméterekkel számolva a 2. ábra szerinti eredményeket kapjuk:

2. ábra

**Mért adatokhoz illesztett modell szimulációs eredményei:
(a.) Populáció sűrűségfüggvény (b.) Növekedési sebesség**

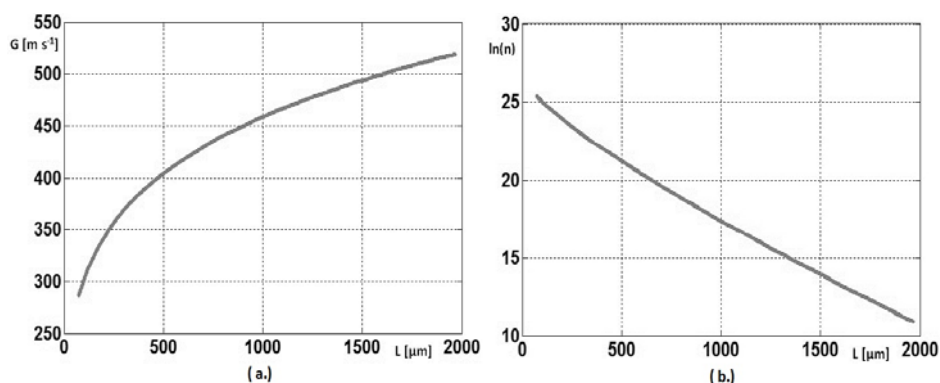

Figure 2: Results of the simulation by applying the identified parameters: (a.) Growth rate (b.) Population density function.

A 2.(a) ábra szerinti nem lineáris összefüggés mutatja, hogy a vizsgált rendszerben a növekedési sebesség függ a kristályszemcsék méretétől.

A megfelelően hangolt modell segítségével szimulációs és paraméter-érzékenységi vizsgálatokat végeztünk. A méretfüggő növekedést leíró modell három paraméteréből az α_1 tagot a szimuláció során fix értéként vesszük figyelembe, míg α_2 és α_3 tagokat változókként tekintjük. Az érzékenységi vizsgálatok során e két paraméter hatását vizsgáltuk a növekedési sebesség és a populáció sűrűségfüggvényére. A 3. táblázat tartalmazza a vizsgált α_2 és α_3 értékeket. A 3. ábra szemlélteti az α_2 hatást.

3.táblázat

Az érzékenységi vizsgálat során alkalmazott paraméterek

α_2 ($\alpha_3=0.178$)	α_3 ($\alpha_2=10.958$)
10.958	0.178
1.000	1.000
5.000	0.100
12.000	0.800

Table 3: Parameter values of sensitivity analysis.

3. ábra

Különböző α_2 -vel számolt értékek: (a.) populáció sűrűségfüggvény (b.) Növekedési sebesség

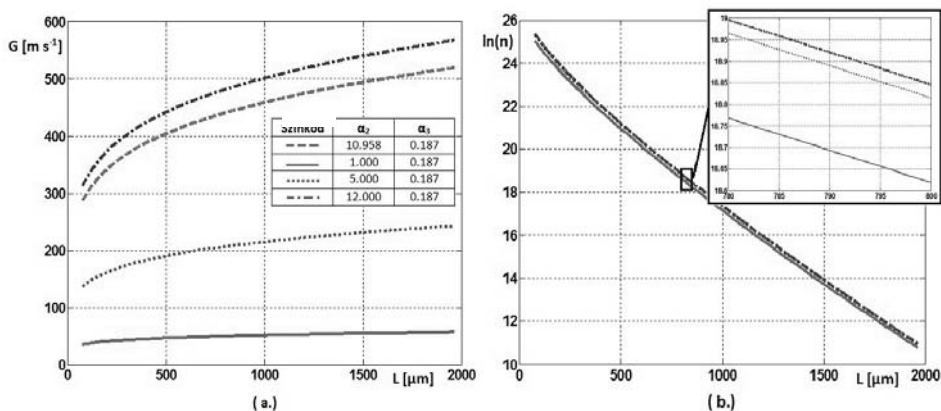

Figure 3: Results by applying different α_2 : (a.) Growth rate (b.) Population density function.

Az α_3 tag módosítását α_2 -vel ellentétben korlátozott tartományban (0-1) változtathatjuk. Ezen paraméter befolyásolja a modell méretfüggését. Amennyiben $\alpha_3=0$, a növekedés sebessége független a szemcsék méretétől. Az $\alpha_3=1$ esetén lineáris növekedés jellemző, míg e két érték között nemlineáris a növekedés és a szemcsék mérete közötti összefüggés. A 4. ábra bemutatja, α_3 különböző értékeinél miként változik a folyamatos MSMPR vizsgált két tulajdonsága.

4. ábra

**Különböző α_3 -al számolt értékek:
(a.) populáció sűrűségfüggvény (b.) Növekedési sebesség**

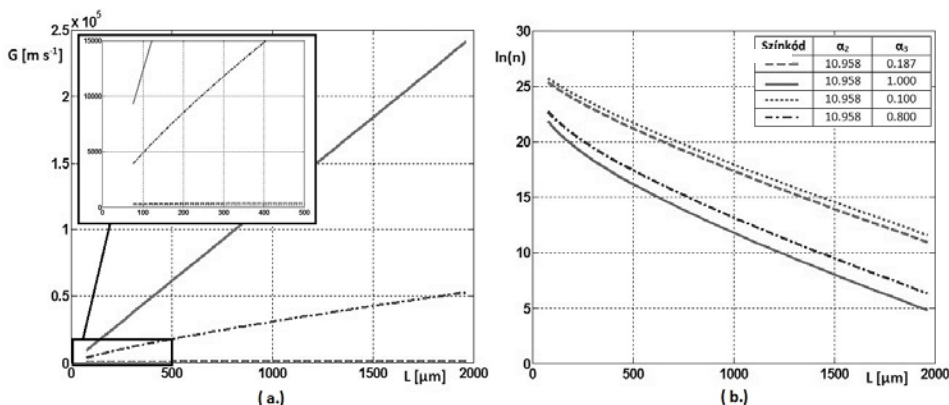

Figure 4: Results by applying different α_3 : (a.) Growth rate (b.) Population density function.

KÖVETKEZTETÉSEK

A folyamatos működtetésű MSMPR kristályosítóban lezajló méretfüggő növekedés leírása analitikusan csak állandósult állapotban ismeretes.

A bemutatott és vizsgált modell segítségével lehetséges olyan folyamatos üzemű kristályosítók leírása, melyben a kristálynövekedés függ a szemcsék méretétől. A munka során kísérletsorozatban kapott adatsorra illesztettük a modellt, mely több modellel történt összehasonlítás alapján, jó közelítéssel alkalmazható a valós rendszer leírására.

A háromparaméteres növekedési sebességet leíró összefüggés (α_i , $i=1,2,3$) jó illeszthetőséget és flexibilitást ad, mely fontos tulajdonság az alkalmazhatóság szempontjából.

Az érzékenységi vizsgálatok arra mutattak rá, hogy e modell jól alkalmazható folyamatos kristályosítók állandósult állapotainak leírására. Más modellekkel szemben a bemutatott matematikai modell alkalmas dinamikus vizsgálatok leírására is a megfelelő átalakításokkal és a MOMIC módszer felhasználásával.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ez a munka az OTKA támogatásával a K77955 számú kutatási projekt keretében készült.

Valamint köszönetet mondunk a TÁMOP-4.2.2-08/1/2008-0018 projekt anyagi támogatásáért.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borsos Á. (2009): Hűtéses kristályosítók modellezése és optimalizálása. Diplomadolgozat. Pannon Egyetem, Veszprém.
- Lakatos B.G. (2007): Population balance modelling of crystallisation processes. Hung. In: J. Ind. Chem., 35. 7-17. p.

- Lakatos B.G., Blickle T. (1990): Semi-Analytical solution to the models of size-dependent crystal growth process in batch crystallizers. In: Inzynieria Chemiczna I Procesowa, 1. 7-16. p.
- Li X.S., Song X.F., Liu G.S. (2009): Size-dependent nucleation and growth kinetics model for potassium chloride –Application in Oarhan salt lake. J. of Crystal Growth, 311. 3167-3173. p.
- McCabe W.L. (1929): Kinetics of Crystallization in solution. Ind. Eng. Chem. 21. 112-119. p.
- Ramkrishna D. (2000): Population Balances, Theory and Applications to Particulate Systems in Engineering. Academic Press : San Diego.
- Randolph, A.D., Larson M.A. (1988): Theory of Particulate Processes. Academic Press : New York.
- Tavare N.S. (1995): Industrial Crystallization. Process Simulation, Analysis and Design. Plenum Press : New York.
- Ulbert Zs. (2002): Kristályosítók dinamikus folyamatainak modellezése és szimulációja. PhD dolgozat, Veszprémi Egyetem, Veszprém.

JELÖLÉSJEGYZÉK

B	- gócképződési sebesség, $\# \text{ m}^{-3} \text{ s}^{-1}$	Indexek
c	- koncentráció, kg m^{-3}	c - kristály
G	- növekedési sebesség, m s^{-1}	in - bemeneti változó
k	- kinetikai együttható	p - elsődleges gócképződés
kv	- térfogati formafaktor	g - növekedési sebesség
L	- méretváltozó, m	s - egyensúlyi telítési koncentráció
n	- populációs sűrűségfüggvény, $\# \text{ m}^{-5}$	
q	- térfogatáram, $\text{m}^3 \text{ s}^{-1}$	
r	- korrelációs együttható	
t	- idő, s	
V	- térfogat, m^3	
x	- mért populáció sűrűségfüggvény vektor	
y	- modellel számított populáció sűrűségfüggvény vektor	
ε	- az oldat térfogathányada	
μ_k	- k -dik momentum	
α_k	- növekedési sebesség k -dik paramétere ($k=1,2,3$)	
ρ	- sűrűség, kg m^{-3}	

Levelezési cím (*Corresponding author*):

Borsos Ákos

Pannon Egyetem, Folyamatmérnöki Intézet Tanszék

8200 Veszprém, Egyetem út 10.

University of Pannonia, Department of Process Engineering

H-8200 Veszprém, Egyetem út 10.

Tel.: 36-88-624-770, Fax: 36-88-624-171

e-mail: borsosa@fmt.uni-pannon.hu